

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ШАРОИТИДА САВДО ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Исматуллаева Наргиза Иззатуллаевна

Тошкент тумани 2-сонли касб-хунар мактаби

Банк иши фани ўқитувчиси

Анотация. Мақолада савдо хизматини ривожлантириш орқали аҳоли ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш йўллари такомиллаштиришга оид илмий-назарий ва амалий тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Калит сўзлар: Ижтимоий нафақа, сифат, даромад, иқтисодий ривожланиш, молиялаштириш, замонавий фаолият, корхона, иқтисодий тараққиёт, бюджет.

Аннотация. Статья состоит из разработки научно-теоретических и практических рекомендаций по совершенствованию путей повышения уровня и качества жизни населения за счет развития торговых услуг.

Ключевые слова: Социальная выгода, качество, доход, экономическое развитие, финансирование, современная деятельность, предприятие, экономическое развитие, бюджет.

Annotation. The article consists of the development of scientific, theoretical and practical recommendations for improving ways to improve the level and quality of life of the population through the development of trade services.

Key words: Social benefit, quality, income, economic development, financing, modern activity, enterprise, economic development, budget.

Кириш. Мамлакатимиз иқтисодиётида 2006 йилдан ўсиш суръати давом этиб келмоқда. Бундай юқори ўсиш суъати 2017-2023 йилларда ҳам сақланиб қолди. Шу йилларда иқтисодиётимизни юқори суръатлар билан барқарор ривожлантиришга эришганимиз аҳоли даромадларини янада кўпайтириш, одамларимизнинг ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш учун мустаҳкам асос яратди. Бу аҳолининг ижтимоий аҳволининг яхшиланишига олиб келди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида "Аҳоли фаровонлигини ошириш мақсадида жорий йилда иш ҳақи, пенсия, стипендия ва ижтимоий нафақалар миқдори ўтган йилларга нисбатан сезиларли равишда оширилди. Хусусан, педагог ходимларнинг иш ҳақи сўнгги 10 йилда биринчи марта 50 фоизгача кўпайтирилди.

Асосий қисм. Савдо хизматлари натижавий кўрсаткичи бўлиб товар айланмаси ҳисобланади. Унинг иқтисодий-ижтимоий аҳамияти беқиёс. Чунки, чакана товар айланмаси жамиятининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий кўрсаткичларидан бири. Мазкур кўрсаткичнинг аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади.

Биринчидан, мазкур кўрсаткич орқали ишлаб чиқарилган, ташқаридан келтирилган товарлар (махсулотлар) қийматини ва истеъмол қийматини жамият томонидан тан олинади. Агар у аҳоли эҳтиёжини қондирадиган даражада бўлса, сотилиш жараёни рўй беради.

Иккинчидан, олди-сотдиджараёнида товар айтибошланиши натижасида кенгайтирилган ишлаб чиқаришнинг охири босқичи рўй беради. Бунда бутун товарларни ишлаб чиқариш ва айрибошлаш билан боғлиқ бўлган барча харажатлар пул шаклида кўпайган ҳолда (фойда билан) қайтарилади.

Учинчидан, ушбу жараён сабабли саноат корхоналари қишлоқ хўжалик субъектлари, транспорт ва савдо ташкилотлари ўз фаолиятини такрорлаш имкониятига эга бўлади, яъни такрор ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш каби иқтисодий жараёнлар доимий жараёнга айланади.

Тўртинчидан, товарларнинг асосий қисми, тахминан 80-90% савдо корхоналари орқали сотилади. Бундан кўриниб турибдики, жамиятнинг пул муомаласи жараёнига бевосита таъсир қилади. Жамиятдаги пул тушумининг аксарият қисми чакана савдода товарлар олди-сотди жараёнида қатнашади.

Бешинчидан, чакана товар айланмаси жамиятнинг пул муомаласи жараёни билан ҳам бевосита боғлиқ, чунки нақд пул тушумининг 70-80 %и чакана товар айланмасида ўз аксини топди. Пул эмиссияси чакана товар айланмаси билан боғлиқ. Агар чакана товар айланмаси билан боғлиқ нақд пуллар бевосита банклар орқали ўтса, пул эмиссиясига ва мос равишда инфляция жараёнига таъсир қилади.

Олтинчидан, чакана товар айланмаси кўрсаткичининг ўзгариши бевосита жамиятдаги айрим мутаносибликларни таъминлашга ҳам таъсир қилади. Нақд пулга бўлган эҳтиёж қондирилади, мос равишда муомаладаги пулларнинг айланиши иқтисодиётнинг талабига мос бўлади. Бу ҳолат инфляциянинг олдини олади, чунки пул эмиссияси камаяди. Шунингдек, чакана товар айланиш миқдорида ишлаб чиқариш ва истеъмол, талаб ва таклифни мувофиқлиги ҳам таъминланади.

Еттинчидан, товар ва пулни айрибошлаш жараёнини нормал ҳолда ташкил қилиш имконини беради. Бу бир томондан бозорга чиқарилган товарларнинг миқдори ва таркибига таъсир қилса, иккинчидан, аҳолининг харид фонди миқдорини оширади ва талабнинг ҳам таркибини сифат томон ўзгартириб боради.

Саккизинчидан, давлат бюджетига тушумларнинг кўп қисмини чакана товар айланмаси орқали амалга ошириш имконияти туғилади. Чунки ушбу кўрсаткичда ишлаб чиқариш корхоналари (саноат, қишлоқ хўжалиги) иш натижаларининг сотилиши ҳам, хизмат кўрсатиш субъектлари фаолиятининг истеъмол қилиниши ҳам ўз аксини топади.

Тўққизинчидан, чакана товар айланмаси ҳажми тадбиркорликка асосланган савдо корхоналарининг даромад ва фойдасини ҳам бевосита шакллантириш имконини беради. Савдодан қилинган даромад, муомала харажатларини қоплаши ва тегишли тарзда фойда олиншини таъминлаши лозим.

Ўнинчидан, чакана товар айланмаси орқали аҳолининг яшаш даражаси ва сифатига ҳам баҳо бериш имкониятини яратади. Чунки, чакана товар айланмаси аҳолининг шахсий истеъмолнинг асосий қисмини ташкил қилади. Шунингдек, чакана товар айланмаси иқтисодийнинг ривожланиш даражасини ҳам тавсифлайдиган кўрсаткичлардан бири бўлиб ҳисобланади.

Ўн биринчидан, чакана товар айланмасининг таркибий тузилиши аҳолининг моддий фаровонлик даражасини ҳам бедгилайди. Товар айланмаси таркибида маданий товарларнинг ошиб бориши, ушбу аҳолининг маданий даражасидан, юқори технологияларга асосланган майиший товарларнинг ошиб бориши яшаш даражаси сифатининг ошиб бораётганлигидан далолат беради.

Ўн иккинчидан, товар айланмаси нақд пул тушумини таъминлаш орқали мамлакатда иш ҳақи, нафақа, стипендия тўлашни ўз вақтида амалга ошириш имконини ҳам беради.

Чакана товар айланмасининг ушбу ўзига хос хусусиятлари ва ижтимоий-иқтисодий аҳамияти, мазкур кўрсаткични муттасил ошириб боришни тақозо қилади.

Шу жиҳатдан унинг ривожланиш тенденциясининг таҳлили ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, шуни таъкидлаймизки, аҳоли фаровонлиги, унинг ҳаёт даражаси ва сифатининг оширилиши савдо хизматларининг ҳолатига бевосита боғлиқ. Ушбу масалаларни тадқиқ қилиш ва уларнинг боғлиқлигини янада такомиллаштириш мақсадида бир қанча таклиф ва тавсияларни ишлаб чиқдик. Булар қуйидагилардан иборат:

– савдо хизматларининг натижаси ва аҳоли ҳаёт даражаси ва сифатининг бири-бирига боғлиқлигини аниқ маълумотлар асосида қатор йиллар давомида динамикасини ўрганиш ва уларнинг боғлиқлигига математик усулларни қўллаган ҳолда баҳо бериш лозим;

– савдо хизматларини қишлоқ аҳолисига кўрсатишни кучайтиришга эришиш, чунки ҳозирги пайтда аҳоли учун энг зарур бўлган товар ва маҳсулотларининг қарийб 60-70 фоизини шаҳарларга келиб харид қилиб кетишга мажбур бўлмоқдалар;

– охириги йилларда шаҳардаги озиқ-овқат бозорларида бевосита деҳқон ва фермерлар учун махсус жой ажратилиб, етиштирилган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сотишни ташкил қилганлиги қишлоқ фермерлари учун ҳам, шаҳар аҳолиси учун ҳам анча қулайликлар туғдирди. Ушбу тажрибанинг ютуқ ва камчиликларини ўрганиб, уни кенгайтириш ва такомиллаштириш бўйича тегишли чора-тадбирлар ишлаб чиқилиши ҳам бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири, деб биламиз.

Хулоса. Савдо хизматини такомиллаштириш орқали аҳоли ҳаёт даражаси ва сифатини оширишнинг назарий масалаларини, унда аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг устувор йўналиши эканлиги, савдо хизмати ва аҳолининг ҳаёт даражаси ўртасидаги диалектик

боғлиқликнинг назарий масалаларини тадқиқ қилиш натижасида бир қанча илмий хулосаларга келинди ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилди.

1. Тадқиқот жараёнида аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифати назарий жиҳатдан ўрганилиб, "аҳолининг фаровонлиги", "аҳолининг яшаш даражаси" ва "аҳолининг яшаш сифати" тушунчалари алоҳида тадқиқ қилинди ва уларнинг такомиллашган таърифлари ишлаб чиқилди.

2. Аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини ўзгартиришига таъсир қилувчи бевосита ва билвосита ҳамда таъсир қилмайдиган кўрсаткичлар тизими ишлаб чиқилди ва уларнинг мазмуни назарий жиҳатдан очиб берилди.

3. Савдо хизмати ва аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифати ўртасидаги диалектик боғлиқликнинг назарий масалалари ҳам тадқиқ қилинди. Унда савдо оборотининг таркибий тузулиши аҳоли фаровонлигини белгиловчи муҳим кўрсаткич эканлиги ва мос равишда, савдо хизматларини кўрсатиш эвазига аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш мумкинлиги хусусида назарий далиллар келтирилган.

4. Товар айланмаси савдо корхоналари кўрсатадиган хизматларнинг натижавий кўрсаткичи бўлиб, жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлайдиган, аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини белгилайдиган муҳим кўрсаткич эканлиги ва унинг иқтисодий-ижтимоий аҳамияти беқиёс эканлиги назарий жиҳатдан очиб берилди. Мазкур кўрсаткичнинг аҳамияти ўн иккита бандда ўз ифодасини топган.

Агар бизнинг тавсияларимиз амалга оширилса, савдо хизматларини такомиллаштириш орқали аҳоли ҳаёт даражаси ва сифатини оширишнинг назарий масалалари такомиллашади, унда аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш бўйича назарий хулосалар янада чуқурлашади, мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг устувор йўналиши бўлган савдо хизмати сифатини ошириш ва аҳолининг ҳаёт даражаси ўртасидаги диалектик боғлиқликка аниқлик киритилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг "Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонуни. 2000 йил 25 майда қабул қилинган. 2012 йилда янги таҳрири қабул қилинган.

2. Абдукаримов Б.А. Ички савдо иқтисодиёти. Дарслик. 2-нашр.– Т.: "IQTISODMOLIYA", 2010. – 384 б.

3. Абдукаримов Б.А ва бошқ. Савдо иқтисодиёти. Ўқув қўлланма. I–қисм.–Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2013.

4. Gro`nroos C. Service Management and Marketing. Customer management in service competition. NevYork, NY, 2007.

5. Пардаев М.Қ., Олтаев Ш., Пардаева О.М., Тагирова Н.Б. Ҳар бир оилада тадбиркорлик – ўзини-ўзи банд қилиш имконияти. Амалий тавсия. Самарқанд, СамИСИ, 2018. – 240 бет.

6. Султонов Ш.А. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик: худудий муаммолар ва ечимлар. Монография. – Т.: “Наврўз” нашриёти, 2013. – 7-19 бетлар